

કવિ કાળીદાસ કૃત
ધ્રુવ આખ્યાન.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

શા. મંગળદાસ લલ્લુભાઈ નારણદાસ શુકસેલર
લીમડાચોક—મુરત.

શ્રી 'અનાવિલ' "

૨૬/૧૧/૭૭

૧૦૭૭૬
શ્રી રાણી કૃષ્ણદાસ

ધ્રુવ આખ્યાન.

(વાસાવડના કાળીદાસની કવિતા જણાય છે.)

ચંદ્રાવળી.

શ્રી ગુરુ જોવિ દને વર્ણવું, પ્રેમશું લાગુ પાંચ
આરાધું અવિનાશી એવા આદિ નિરંજનરામ;
આદિ નિરંજન અકળ સ્વરૂપ, રામે લીધાં રમવા રૂપ,
સૃષ્ટિ નિપાવા થઇ મનસાય, શુભટ થઇ પોઢયા જળમાં

હરિ જળમાં ગો.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૮૭૧૮ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ દુવ સુવિચારણ

વિષય ૬ : ૩

હરખ ન મારે હૃદમાંથી, હૃદય રમતું આવ્યા ત્યાંય;
ઉછંગે સેતલા કીધા મન, અપરમા કેહે છેલું વચન.

જે. જે. ૪

સુમતી—અપરમા એમ બોલ્યાં ભુડાં, એ સુખ તુજને ક્યારી;
અભાગણીના પેટતણાં છું, જાને અકરમી ધહાંથી;
ઈહિયી જઈ વનમાં તપ માંડ, હરિ ભજીને કાયા છડ;
ફરી જનમ લે મારે શરીર, તો તને રાજ અપાવીશ પીર.

જે. જે. ૫

વચનો વિનતાના સાંભળી, ઉતાર્યો મોતો રંગ;
સભા તે સ્થળી દેખતાં, ધ્રુવજી થયા મનભંગ;
મન ભંગ થઈ નાપણે નિશ્વાસ રોતા આખ્યા માની પાસ
પંચ કાણે દુઃખમાં આજ

જે. જે. ૬

નથી સંતોષ્યા સાધુને, નથી આપ્યાં વિપ્રને દાન
 જ્યોત્ષ્ણાં કર્મ જ્યાં આપણું ત્યારે, ક્યાંથી રામનાં માન;
 માન ભોગવે હિતમ નિત્ય, હિત વિના કેમ પામીયે વત્ત;
 જે હોય ઇંદ્રાસનનો ખપ, તો કુંવર જે માંડો તપ.

જે. જે. ૯

તપ માંડ્યો અહાણ્યે ત્યારે, પામ્યા પદ્માસન;
 સેવા કીધી મન ભાવતી ત્યારે પ્રગટ્યા નારક મુન;
 મુનિયે માંડ્યો મોટે જગ, તપ તીરથ ત્રત થયાં સુભાગ;
 જે કરીયે બીહરિ પ્રસન્ન, તો અભાગીયાં ટળાયે તન.

જે. જે. ૧૦

ધ્રુવ—તને અભાગણી કું દાણું મા, છુરે તમારો તન;
 વનમાં જાઉં વેગે કરીને, સુખ સંભારું ન અ-ગ-
 સુખ સંભારે માગે - -
 કરી મને

એ છે અનામનોરે નાચ, તેને અજવાળાકરે માવ.

જે જે. ૧૩

મુરતી-વળી માતા એમ ઉચરે કુંવર, પાંચ વર્ષનો તન;

પ્રીતુ' બાળક એકે નથી, કેમ હું' વાળું મન;

કેમ મોકલું વનની વાટે- કહેતાં મારાં હૈયાં દાટે;

આંખની આગળ રહેરે બાળ, મેર બેઠાં અછાયે ગોપાળ

જે જે. ૧૪

ધ્રુવ—મેર ગોપાળ ન પામીયે મનમાં, મોહ ઉપજે માથ;

પ્રાતાં પીતાં પહેરતાં માતા, કેમ દમાશે કાય;

કાય દમતાં સરશે કાળ, તપ કરતાં મળશે મહોરાજ;

વનમાં જે વહેલો આવીશ, માતા દો મુજને આશિષ.

જે જે. ૧૫

કલ્યાણ;

આઘા માગીને સાંઘર્યો, વંદીને શુકન;
 શુકને મળી સવત્સી ખાય, સુગાસણી ઘેડું બરી જાય;
 વરકન્યા પરણીને વળ્યાં. વેદ બચતા વિપ્રજ મળ્યા.

જે. જે. ૧૮

મળ્યા શુકન સૌ હર્ષના, ધુજીવ નીકળ્યા નગર બહાર;
 આમળ જાતાં ધ્રુવજીનેરે, મળીયા બ્રહ્મ કુમાર;
 બ્રહ્મ-કુમાર બગવાનને ચઢાતા, હરીગુણ ગાતા વેણ સુવાતા;
 કરજોડી કહે છે જૂપ તન, કષમા કરો તમે નારદ મુન્ય

જે. જે. ૧૯

નારદ-નાદ કહે શીદ જાઓ છો, શું છે નમારે કામ;
 કાલ્ય તમાગં માત પિતાને; શું છે તમારું નામ;
 ધ્રુવ—મારું નામ છે ધ્રુવ નિર્ધાર, મારા પિતાને યે છે નાર;
 રાય રાણા યેઠા સોરંગ, ઉત્તમને બેઠે

નારદ-જરે ઘેલા અત્યારથી તું, એવો શો ધરે કાળ;
માન કુમાન શું તાહરે તું તો, પાચ વર્ષતું બાળ;
બાળકને શો ધરવા બોલ, ખાંઓ પીઓ ને કરો કબોલ;
અપરમાનાં એવાં હેત, વિચારીને વાળો એવ.

જે. જે. ૨૩

ક્રુષ્ણ-ચિત્ત તે કષ્ટ પેર વાળાંને, મને બોલાવ્યો નહિ આપ;
કસાયમાં લેખાતો નહિ હું તો, તે ઉકળું છું તાપ;
નારદ-તાપ કુંવર નહિ આશ્વીજે રતિ, સુખ દુષ્ણનું કોઈ સરીગત નથી;
હરીયે નિમ્નું તેમજ હોય, કર્યાં કર્યાં છોડાવે ન કેય.

જે. જે. ૨૪

નારદ-કો જાણે વૃદ્ધિ હાણુ છે સેના, ન પારો હર્ષ કે શોક;
અણચિત્તવ્યું જે આવી મળે; તેનો ધર સંતોક;
અપરમાનાં એવાં પારો, અપરમાના બોલ વીતારો;

અપાવું ને માને સહ.

જે. જે. ૨૫

વાત્ર વરૂ વનમાં બહુ હશે, તે દેખી તુજ તન મુજશે.

જો. જો. ૨૭

જાશે ચિત્ત સંસારમાં ત્યારે, સાંભરશે રંગભોગ;

ભુખ તરશ જ્યારે લાગશે, ત્યારે કુંવર મુકશે જોગ;

(ધ્રુવ)-જોગ રૂપિ નહિ મુકું સ્વામ, મન ઇંદ્રિયો રાખીશ હામ;

મેરૂ મળે પણ મુકું નહિ, રૂપિજી તમ પરતાપે સહી.

જો જો. ૨૮

નારદ-રૂપિ કહે નીસર્યો ત્યારે, જાને મધુવન માંય;

જમુનાજીમાં નાહિને તું, તપ આદરજો ત્યામ;

ત્યાં જઈ કરજો અલ્પાશન, જળ પત્ર તે હળ પ્રાશન;

વળી તું જાજજો હરીતું નામ, સ્વરૂપ અમરજો શી ધનસ્થાન

સ્થામને

મન માન દીધાં ધ્વજ-પુત્રને, વળી આખ્યાં આસન;
 આખ્યાં આસન બેઠાં રૂપિ, આશા ઉત્તમ તાતલે વચી;
 (રાજા)—આશારે રૂપિ સુખમાં રાજ, મુખ વિના ચિંતા
 અતિ આજ. ને ને. ૩૨

આજ સમામાં રૂપિજી મારે, ઉત્તમ ખોળામાંય;
 મુજી હોય તો આજ વધે બહુ, ઉછંગની શોભાય;
 ઉછંગે બેસવા મુજી આલ્યો, તેને તો મેં નવ બોલાવ્યો,
 જીને વરાંસે વીસર્યું બાળ, અપરમાયે દીધી માળ.
 ને ને. ૩૩

રૂપિ એ વચને નીસર્યોરે, વીરો ગયો છે વન;
 વનમાં વાધ વહ હશે તેને, રૂપી મુજશે તન;
 ને ને. ૩૪

વળી વીરો અહિંયા આવતો, રમતો રંગ અપાર;
 લુપ્ત તરસ જ્યારે લાગતી, સુખડી માગતો સાર;
 સારી સુખડી સુંદર મેવા, કાઢુ કાલુ બોલતો બેવા;
 તેણે અમને કીધાં તાજ; પુત્ર વિના શું કરવું રાજ.

જે. જે. ૩૫

શુ કરીયે વહી સાહેબી, ચિત્ત હરતુ નગી કોઈ કામ;
 શું કરીયે આ રાજને, શુ કરીયે ધનને ધામ;
 ધન ગલું અમારું આજ, પુત્ર વિના સૌ યુનો સાજ;
 પુત્ર વિના હું દુર્મળ દુઃખી, મારા પ્રાણ જશે રૂખી.

જે. જે. ૩૮

નારદ—રૂપિ કહે તમે માં રૂવે, મને મળ્યું હતું તે બાળ;
 આશીર્વાદ દેધ મોકલ્યો, બજવા શ્રી ગોપાળ;
 ગોપાળ બજશે દિવસ ચોરે, કંવર મેં
 માટે રાજ ને તે.

એમ કરતાં વિત્યા ખટ માસ, રૂઢિયામાં ઝોળખ્યા અવિનાશ.
જે. જે. ૪૧

અવીનાશીને ઝોળખીયારે, એમ કબો રાજન;
પૃથિવ સાગી ડોલવા ત્યારે ડોલ્યું ઇંદ્રાસન;
ઇંદ્ર અમર સૌ એકઠા થયા, વેગે કરી વૈકુંઠે ગયા;
જામ કેશવને લાગ્યા પાથ, મધુવનમાં ડોહ કપટે કાય.
જે. જે. ૪૨

દેવતા-કાયા કહી વદ્ય રાખવી એ, ઇંદ્રી મન અચેત;
અચરત એનો ધણું એમ, બોલ્યા અમર ધરી હેત;
અમર કહે અમને બીક સાગી, રખે સીમે ઇંદ્રાસન માગી;
વિશ્ણુ-વિશ્ણુ કહે સાંભળ સુરપતિ, રાજબોગ એ છછનો નથી.
જે. જે. ૪૩

~ નથી છછનો સુખ તેક;
અથી એક;
દેક;

નેત્ર બરી નીહાણીનેરે, પ્રેમ શું પાયે લાગ્યા;
 પ્રેમે કરી પરણ્યાના નાથ, હરીયે મેલ્યો મસ્તક હોય;
 નિર્મળ વાણી હવી પ્રકાશ, સ્તુતિ કરે કરમેડી દાસ.

જે. જે. ૪૬

શ્રુત—દાસ દયાળને વિનવે, તમે સર્વ જગતના જીવ;
 અકળ તમારી ગતિ છે ન્યારી, અકળ તમારું સ્વરૂપ;
 સ્વરૂપ નામ તમારું જેહ, ગણુતાં પાર ન પામું તેહ;
 સધળી વાત છે તમે સ્થામ; પ્રાણી માત્ર કરે પ્રણામ.

જે. જે. ૪૭

પરણામી પરમાત્મા શ્રીહરિ, મારંગપાણી હોય;
 અદ્ભુત શક્તિ આપની, તારો નામ
 પાર ન જા
 એવં

લોક કહે રઝળીને મુઝો, સ્વજનોમાંથી પડ્યો જુલવો.

જે. જે. ૫૦

પડ્યો સ્વજનથી જુલવો ત્યારે, મુરતીને દુઃખ થાય;

ધેર જાને વીરા તું તારી, વાટ જુએ છે મામ;

મા ને બાપતણું દુઃખ કાપેા પહાંથી જઈ સૌને સુખ આપેા;

મારી આજ્ઞા પાળજ આજ, છત્રીસ હજાર વર્ષ ભોગવ રાજ.

જે. જે. ૫૧

રાજ ભોગવી તું આવજે, તને મોકલીશ એક વિમાન;

તેમાં બેસી તું આવજે, તારું થશે જગતમા જય;

જય જગતમાં થશે રાય, તેણે વધશે તુજ મહિમાય;

કવિ—આપી વચન વલ્યા ગોપાળ, જમુનાજીમાં નાણું બાળ.

જે. જે. ૫૨

ચિતાર;

હોડો-હરિ દર્શન કરીને આવીયોરે, રાય તમારો તન;

રાજા-હું દુઃખિયાને શું દસો દારે, તમે તો સર્વે જન;

દુઃખિયાને શું દસવા માયા, વને ગયા કેમ આવે પાછા;

વન ગયાને થયા ખટનાસ, તે કંવરનો સો વિશ્વાસ.

જે. જે. ૫૫

કવિ—ઉ) વિશ્વાસ ન આવ્યો ત્યારે, આવ્યા નાનકડા,

નારદ-હરિ દર્શન કરીને આવીયોરે, રાય તમારો તન;

રાય તમારો તન ઘણું જીવો, એ કાળમા પ્રગટ્યો દાવો;

કવિ—વચન મૂળી રીઝા નરપતિ, વળતી વધામણી આપી અતિ

જે. જે. ૫૬

વધામણીમાં આપ્યા રૂડા રંગે -

રંગે મેળા

...

મેર ચાલી તે કુંવર પીધી, માતાએ ઘણી આશીષ દીધી,
સુરતી—ઘણા વર્ષ જીવેરે તને, તમે કર્યા છે કુળપાવન.

જે. જે. ૫૯

પાવન કર્યા કુળ આપણાં, વંશે વધાર્યાં નામ,
 મદિના વધાર્યો જગતજો તે, તેં ભજીને શ્રીરામ;
કવિ રામ ભગત તડગમા દીઠા, ઉત્તમે ત્યાં જાયડા દીધા,
 ખન્ને બાકની પાતી રળી, હેતનાં આશુ આબ્યાં વળી.

જે. જે. ૬૦

વાળી રાપડા બાગ્યા આગળ, ક્રોમળ ક્રેળના થભ;
 અક્ષત અંકુર કુમકુમ ને જળ, બની ચઢાવ્યા કુંભ;
 કમ કેપર અખર લખિયાજ, મુકને આવચ્ય હોજો રાજ,
 નામ નો નિજ પ્રસાદ.

જે. જે. ૬૧

વહ્નિશ્રમના ધર્મ બધાને, સમજાવે મુજબ,

કુવુ—આપ આપના ધર્મ પાળાએ, જે લખ્યું હોય ગીર્વાણુ.

ગીર્વાણુ—શાસ્ત્ર બણેરે બ્રહ્મ, આયુષ બાંધવા ક્ષત્રી ધર્મ.

વૈશ્યને કર્યા ખેતી વેપાર, શુદ્રને સેવાનો અધીકાર.

જે. જે. ૬૪

સેવા તે સધળી વરણને, હરી બળેને નિત્ય;

વરણ ધર્મ સૌ પાળાએ સાચું, બોલીએ તે શુભ રીત;

સાચું બોલી સંતોષ વાળાએ, મોહ માયા મત્સર ટાળારે;

ન કરે કુડ કપટ અન્યાય, એટલી શીખામણુ કે છે રાય.

જે. જે. ૬૫

કવિ—છત્રોસ હજાર વર્ષ વહિ ગયાં ત્યારે આબુ' વિમાન પાંસ;

વિમાને ખેસીને સંચર્યા, કુવળુ મળ્યા આદ્ય

આકાશમાં

